

LAPPI

Igor Drnovšek

UDK 914.888

LAPPI

Igor Drnovšek, Gimnazija Tolmin, Dijaška 12 B, 65220 Tolmin, Slovenija

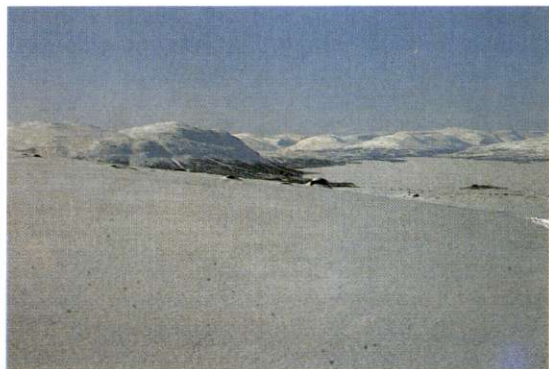
V članku so predstavljene osnovne značilnosti Laponske, še posebej njenega dela, ki sega na ozemlje Finske in se imenuje Lappi.

UDC 914.888

LAPPI

Igor Drnovšek, Gimnazija Tolmin, Dijaška 12 B, 65220 Tolmin, Slovenia

In the article some basic characteristics of Lapland are represented. Special attention is given to the Finnish part of Lapland called Lappi.

Slika 1: Gričevnati Lappi (Lappi tunturi) obsega severozahodni del Finske, kjer najdemo še ostanke nekdanjih višjih gorstev, t.i.m. Svekokarelidov. Subarktični gozd prekinjajo številna jezera. V ozadju se vidi višinska meja gozda, ki je v teh širinah med 500 in 600 m n.v.

Laponska je pokrajina na severu Evrope. Segi v prostor Norveške, Švedske, Finske in Rusije. Meri približno 400 000 km², vendar se podatki o obsegu zelo razlikujejo, saj ne gre za trdno, administrativno določeno mejo. Del Laponske, ki sega na ozemlje Finske, pripada provinci Lappi, ki meri 94 000 km².

Ozemlje skoraj v celoti pripada Balt-skemu ščit. Gorotvorne sile so tod delovale še v arhaiku (lavretinska orogeneza pred približno 1800 mil. leti), zato je danes večji del tega ozemlja znižan do peneplena, le ponekod najdemo ostanke starih gorstev, t.i.m. Svekokarelidov. Ker je dvigovanje spremljala močna vulkanska aktivnost, kamninsko osnovo tvorijo razni graniti, še več pa je metamorfnih

Slika 2: Sodobna sredstva so močno olajšala ribolov v jezerih in rekah, ki so polovico leta prekrita z ledeno oblogo. Družine se z motornimi sanmi pripeljejo na jezero, kjer po več dni bivajo v posebnih hišicah na saneh. Na dnu so vratca, ki omogočajo ribolov iz notranjosti hišice, če je vreme slabo.

kamnin (gnajsi, kvarcit, marmor). Drugo pomembno obdobje, ki je dalo pečat današnjemu pokrajinskemu izgledu, je čas pleistocena, ko je bilo območje v celoti prekrito s celinskim ledenim pokrovom, ki je za seboj pustil številna jezera, močvirja, ledeniške lonce, grbine ter nasutine različnih oblik (eskerji, drumlini).

Glede na relief in kamninsko zgradbo ločimo tri večje enote:

- Osrednji Lappi, ki gravitira v Botnijski zaliv,
- Gričevnati Lappi (Lappi tunturi), ki obsega severozahodni del, kjer najdemo višje ostanke Svekokarelidov (Ounas-tunturi, Olos-tunturi, Pallas-tunturi...) in
- Daljni Lappi, ki je depresija iz granit-

Slika 3: Narvik predstavlja središče norveške province Norland. Je eno večjih norveških pristanišč. Usmerjeno je v izvoz železove rude iz švedskega rudnika Kiruna, ki jo do sem prevažajo z železnico, zgrajeno v ta namen še v času, ko sta bili obe državi še združeni. Ko so Norvežani kolonizirali obalo, so se tukaj živeči Sami hitro asimilirali.

Slika 4: Značilnost jezer severne Švedske je v tem, da gre v večini primerov za ledeniško razširjene in mestoma poglobljene dele rečnih dolin, ki so usmerjene od Skandinavskega gorovja proti Botnijskemu zalivu. Eno takih je jezero Tornetrask, ob katerem tečeta železniška in cestna povezava Kiruna - Narvik.

Slika 5: Laponske hiše so grajene iz lesa, največkrat obarvane temnordeče, kar daje barvno monotoni zimski pokrajini značilen videz. Za sušenje mesa in kože so primerni pogoji kar na prostem.

Slika 6: Z geografsko širino se podnebne razmere hitro spreminjajo. Posnetek prikazuje eno od številnih manjših jezer v južnem delu švedske province Norrbotte. (Vse foto: I. Drnovšek)

nih gnajsov, njegovo središče pa je Inarijski bazen.

Klimatsko pripada pokrajina borealnemu področju hladnih zim (Trollova klasifikacija). Le najsevernejši in reliefno višji predeli segajo v tundrski pas. Celinskost podnebja prikažejo podatki za Inari: povprečna januarska temperatura je -14°C , julijska pa 13°C . Finsko imenujejo "najsevernejša kmetijska država". Podneb-

ni dejavniki, ki omogočajo kmetovanje do 70. vzporednika, so predvsem:

- nizko izhlapevanje, ki povečuje izkoristek sicer skromnih padavin (400 do 600 mm letno),
- velik delež padavin v maju in juniju,
- taljenje snega v omenjenih mesecih,
- količina sončnega sevanja je zaradi polnočnega sonca približno enaka kot na jugu države,

● debela snežna odeja ščiti zemljo pred zmrzaljo od oktobra do maja.

Večino ozemlja prekriva gozd. V prevladi je subarktični gozd, ki predstavlja prehod med borealnim pasom iglavcev na jugu (tajga) in brezgozdno arktično tundro na severu. Subarktični gozd ali "gozdna tundra" se od tajge loči predvsem po gostoti, hitrosti rasti in višini dreves. Na severnem robu omenjenega pasu prevladujeta bor (*pinus silvestris*) in breza (*betula tortuosa*). Kljub stoletjem izrabe gozdov (človek je privilegiral brezo na račun izkoriščanja bora in smreke) so današnje drevesne meje v dinamičnem ravnesju s podnebjem. Tako so omenjene drevesne vrste na ogrevanje v prvi polovici 20. stoletja odgovorile z zvišanjem gozdne meje. Zadnjih štirideset let pa temperaturnemu trendu sledi tudi umik oziroma zniževanje gozdne meje. To je pogojeno z naraščajočo periglacialno aktivnostjo (zakasnitev taljenja snežne odeje, nižanje temperature tal). Sedanji regresivni razvoj drevesne meje v Lappiju torej ni v skladu s teorijo, ki pravi, da je subalpska vegetacija (še posebej mejne drevesne vrste) v napredovanju zaradi povečane stopnje CO₂ v zraku.

Avtohtoni prebivalci celotne Laponske so Sami (Laponci). Podatki o njihovem številu se zelo razlikujejo, po najstrožjih kriterijih jih je še 35 000, od tega na Finskem (provinca Lappi) 4000. Njihova izvirnost v etničnem, jezikovnem in socialnem smislu je danes tako zabrisana, da jih je nemogoče ločiti kot jasno definirano etnološko skupino. V primerjavi z večino ostalih aboriginov v cirkumpolarnem prostoru so namreč Sami živeli stoletja v tesnem stiku z večinskim prebivalstvom, kar je prinašalo počasne spremembe in transformacijo. Rasno pa se precej razlikujejo od Fincev: so nižje rasti in temnejši. Imajo značilnosti nordijskih ljudstev (Čukči, Inuiti, Nenci, Jakuti, Kamčadali...). Njihov izvor ni jasno določen. Jezik spada v skupino ugrofinskih jezikov in približno polovica Laponcev jezik še aktivno uporablja.

Ko so Finci na prehodu v naše štetje prišli na območje današnje Finske, so celotno ozemlje naseljevali Sami. Njihov počasen umik proti severu je potekal vse do 19. stoletja, ko so bili izrinjeni v naj-

severnejša območja. Tako je danes le še ena občina, kjer so Sami v večini (Utsjoki). Njihova kultura se ohranja le v najbolj odročnih predelih. K takšni razporeditvi prebivalstva je veliko pripomoglo tudi načrtno preseljevanje med obema vojnoma in tudi še po 2. svetovni vojni. Od finske neodvisnosti po letu 1917 je do leta 1938 v Lappiju nastalo vsako leto 1000 novih kmetij. Program obnove po 2. svetovni vojni (od jeseni 1944 do aprila 1945 sta bili v večjih mestih (Inari, Enontekiö, Muonio) porušeni več kot dve tretjini stavb) se je povezoval s politiko naseljevanja podeželja severnih predelov, kamor so naseljevali predvsem begunce z območij, ki jih je zavzela SZ, in žrtve vojne (invalidi, vojne sirote). Večji del ozemlja Lappija si je država prilastila že leta 1532, ko je takratni švedski kralj Gustav Vasa z odredbo določil, da "vsa nenaseljena zemlja pripada Bogu, Kralju in Kroni Švedske."

Imigracija je po 2. svetovni vojni prispevala k hitri prebivalstveni rasti. Država je sicer podpirala gradnjo komunikacij, šol, bolnišnic, industrijskih obratov (lesnopredelovalna in prehrabena industrija), toda gospodarska rast je bila kljub vsemu počasnejša kot v ostalih delih države, zato so se migracijski tokovi v 70-ih letih obrnili, tako da visoka rodnost ni več nadomeščala odtoka prebivalstva v južno Finsko in na Švedsko.

Danes na km² površja ne pride niti en prebivalec Lappija. Ob tem je treba dodati, da je večina prebivalcev zgoščena ob rečnih dolinah in depresijah s kvartarnimi nanosi in tako so velika gozdna prostranstva in šotišča popolnoma nenaseljena.

Gozd igra seveda zelo pomembno vlogo v gospodarstvu Finske (pokriva 70 % površja). Medtem ko subarktični gozd v Kanadi predstavlja le lokalni vir za gradnjo ter ogrevanje in nima komercialne vrednosti, pa se vprašanje gospodarjenja z gozdovi v Lappiju redno pojavlja. Pri tem nastopajo omejitveni dejavniki tehnične in ekološke narave:

- oddaljenost gozdov od predelovalnih središč,
- reke, naravna pot za transport lesa, tečejo proti severu v Barentsovo morje,
- pomanjkanje lokalne delovne sile,

● nizke temperature in obilna snežna odeja,

● majhen premer debel.

Sodobna tehnologija nekatere od teh problemov uspešno premaguje, toda pojavljajo se drugi, ekološki:

● nizke temperature in kratka doba rasti vplivata na počasno rast in velikost dreves (na jugu Finske štirikrat večji letni prirast),

● ledeni vetrovi in snežna odeja prispevata svoje k poškodovanosti gozdov,

● še bolj kot rast zavira surova klima reprodukcijo, saj povprečno poletje ne prinese dovolj toplote, da bi seme dozorelo (tako so na južni meji subarktičnega gozda le enkrat na 10 let ugodni pogoji za razmnoževanje bora, na severni meji pa le enkrat na 100 let),

● umetno pogozdovanje bremeni kronično pomanjkanje lokalnega semena, uporaba uvoženega pa se vedno ne obnese.

Z gozdom pa so povezane tudi druge tradicionalne panoge v Lappiju, predvsem lov in reja jelenov. Ocenjujejo, da je jelenov okrog 200 000, polovica od teh je v rokah Samov. Ti so bili z napredovanjem Fincev proti severu prisiljeni zmanjšati obseg reje jelenov. Danes rejci namesto pasjih vpreg uporabljajo le motorne sani, zaradi obsega pašnih površin pa za nadzor čred uporabljajo tudi letala. Tudi narodne noše so iz vsakdana skorajda izginile, značilne šotore (v obliki piramide z odprtino na vrhu) pa je moč najti le še v območjih, kjer pričakujejo večji obisk turistov.

Reja napol udomačenih jelenov predstavlja 400 družinam še vedno glavni vir dohodka. Njihovi tropi štejejo prek 300 glav, kar se ocenjuje kot minimum, če gre za glavno dejavnost. Nezadostne količine hrane v zimskih mesecih (subarktični in borealni gozd, poleti tundra), nesreče, ki jih povzroča promet, ter divje zveri so najresnejši problemi dejavnosti, ki jo vlada sicer finančno podpira.

Med tradicionalnimi dejavnostmi je treba omeniti še ribolov, ki je pomembnejši od lova tako v samooskrbnem kot v tržnem smislu (losos v rekah, bela riba v jezerih), in nabiranje jagodičevja, ki nekatere družinam v nekaj tednih prinese več kot polovico letnega dohodka tam, kjer je narava radodarna. Dejavnost je

privlačna tudi zato, ker tovrsten dohodek ni obdavčen.

Glavni cilj finske agrarne politike je samozadostnost. Ta zahteva pomeni zmanjšanje proizvodnje, oziroma pogozdovanje obdelovalnih površin tam, kjer so vlaganja v proizvodnjo hrane zaradi omejitvenih naravnih dejavnikov največja. Med ta območja pa sodi tudi Lappi. Proces bodo verjetno še pospešile napovedi o liberaliziranem trgu kmetijskih proizvodov v državah EGS in EFTE (zmanjševanje zaščitnih carin, prepoved subvencij v kmetijstvu), kar bo Finski prineslo poplavo cenejše hrane. Hkrati pa se pojavljajo močne težnje po ohranjanju podeželskih naselij. Njihovi zagovorniki poudarjajo predvsem naslednje:

● mlečna živinoreja je prilagojena predvsem naravnim razmeram, zato je kljub

visokim stroškom prevoza mleka primerena panoga za območje Lappija, kjer je tudi stopnja nezaposlenosti visoka,

● kmečka naselja vzdržujejo infrastrukturo, ki služi tudi gospodarstvu in turizmu,

● stalna naselitev predstavlja prednost z vojaškega vidika,

● kmetijstvo ohranja čisto okolje, kar je pomembno za razvoj turizma, ohranja pa tudi poseben tip pokrajine, kar že spodbujajo vlade Švedske, Švice in Nemčije,

● podatki OECD-ja iz leta 1989 kažejo, da finsko kmetijstvo uporablja precej manj pesticidov in umetnih gnojil, kot je povprečje za razvite države. Morda bo to v prihodnosti pomembna prednost.

1. Gams, I. 1980: *Skandinavija ima svoj nerazviti sever*. Geografski obzornik 28/3-4. Ljubljana.

2. Hekkilä: *Some regional trends in Finnish farming with special reference to agricultural policy*. Fennia.

3. Heinonen, 1988: *Pallas-Ounastunturi National Park*. Rauma.

4. Mikola, P.: *Forests and forestry in subarctic regions*. Fennia.

5. Siuruainen, E.: *Recent economic and social trends in Finnish Lapland*. Fennia.

6. Varjo, U.: *Agriculture in North Lapland, Finland*. Fennia.

7. *The Spirit of Lapland* (več avtorjev). Helsinki 1992.